

Sameining sjóða – áform um breytingar á lögum um opinberan stuðning við vísindarannsóknir – umsögn Háskóla Íslands

Almennt

Almennt er HÍ hlynnur ráðdeild og ábyrgri ráðstöfun opinbers fjár. Í umfjöllun um forsögu málsins og tilefni kemur fram að heildarumsýslukostnaður vegna samkeppnissjóða hafi verið að lágmarki 840 m.kr. árið 2002. Rétt er að benda á að kostnaður við umsýslu samkeppnissjóða innan HVIN nemur einungis fimmtungi þeirrar upphæðar og þegar horft er á einstaka sjóði er kostnaðurinn hverfandi í stóra samhenginu. Þannig sé villandi að tala um heildarkostnað við umsýslu samkeppnissjóða sem meginforsendu fyrir þessum áformum.

Háskóli Íslands styður áform um að skýra betur lögbundið hlutverk Rannís.

Í kaflanum um markmið segir: „Áhersla verður lögð á að fjármagna bestu hugmyndirnar alla leið að sjálfstæði og styðja þannig við öfluga vísinda- og nýsköpunarkeðju sem byggir á þekkingu og skapar verðmæti.“ Ekki er fyllilega ljóst hvað hér er átt við. Á Íslandi eru stundaðar öflugar grunnrannsóknir sem óvíst er að skili sér fyrst um sinn í öðru en að auka skilning á viðkomandi rannsóknarsviði. Þessa þekkingu má svo nýta í hinu alþjóðlega rannsóknarumhverfi til að þróa ný verkefni, hvort sem þau eru á sviði grunnrannsókna eða hagnýtra rannsókna. Það er því ekkert sem tryggir að sameining sjóða muni mynda keðju sem leiði til þess að „bestu hugmyndirnar“ öðlist „sjálfstæði“.

Sameining Rannsóknasjóðs og Innviðasjóðs

Hér er verið að taka til baka þá skipan mála sem kveðið er á um í núgildandi lögum nr. 3/2003 um opinberan stuðning við vísindarannsóknir með breytingum 2019 þegar sett voru lög um sérstaka stjórn yfir Innviðasjóð sem væri óháð stjórn Rannsóknasjóðs. Það fyrirkomulag þótti skynsamlegt í ljósi nýs stefnumótandi hlutverks Innviðasjóðs í fjármögnun Vegvísis um uppbyggingu rannsóknarinnviða. Fyrsta úthlutun úr Innviðasjóði á grundvelli Vegvísis var árið 2021 og þar var stigið stórt skref fram á við sem hefur skilað sér í gerbreyttu landslagi rannsóknarinnviða hér á landi, til mikilla bóta fyrir íslenskt rannsóknasamfélag.

Miðað við umsýslukostnað sem sýndur er í fylgiskjali við áform um lagasetningu er árlegur kostnaður af umsýslu Innviðasjóðs um 10 m.kr. á ári og umsýslukostnaður Rannsóknasjóðs tæplega 90 m.kr. Hér er því ekki um að ræða sparnað sem nokkru nemur. Ekki er gert ráð fyrir kostnaði sem óhjákvæmilega myndi fylgja umsýslu Innviðasjóðs, hvort sem hann er hluti af Rannsóknarsjóði eða ekki, og þar með er vandséð að þessi sameining Innviðasjóðs og Rannsóknasjóðs sé nauðsynleg.

Hvað varðar rökin um samfellu í fjármögnun rannsóknarinnviða og rannsóknarverkefna er vissulega rétt að ákveðið upplýsingaflæði milli sjóðanna er kostur en þá verður að hafa í huga að þeir eru í eðli sínu ólíkir og þjóna mismunandi tilgangi. Rannsóknasjóður styður við einstök rannsóknarverkefni á meðan Innviðasjóður fjármagnar rannsóknaraðstöðu (tæki, búnað, uppbyggingu gagnagrunna) sem þjónar rannsóknarsamfélaginu sem heild. Hættan við að tengja þessa tvo sjóði of náið er að umsóknir/styrkir í annan sjóðinn hafi áhrif á mat á umsóknum í hinn sjóðinn. Til dæmis gæti lakari umsókn í Rannsóknarsjóð hlotið brautargengi fram yfir betri umsókn á þeim forsendum að í Innviðasjóði sé umsókn um rannsóknarinnviði sem hentaði betur fyrrnefndu umsókninni. Þá væri Rannsóknarsjóður að bregðast hlutverki sínu í að forgangsraða styrkjum á grundvelli vísindalegra gæða umsókna fyrst og fremst.

Það vekur ákveðna athygli að ekki skuli minnst á Vegvísi Innviðasjóðs í þessum áformum. Háskóli Íslands vill ítreka gríðarlegt mikilvægi Vegvísis Innviðasjóðs fyrir uppbyggingu rannsóknarinnviða á Íslandi.

Sameining Tækniþróunarsjóðs og Nýsköpunarsjóðs námsmanna

Markmið Nýsköpunarsjóðs námsmanna er að gefa háskólum, rannsóknastofnunum og fyrirtækjum tækifæri til að ráða námsmenn í grunnnámi og námi á meistarastigi við háskóla til sumarvinnu að rannsókna- og þróunarverkefnum. Ef af sameiningu Tækniþróunarsjóðs og Nýsköpunarsjóðs námsmanna verður er mikilvægt að tryggja að þessi tækifæri standi nemendum í grunnnámi og á meistarastigi áfram til boða og ákveðinn hluti fjármagns hins nýja sameiginlega sjóðs sé áfram eyrnamerkur slíkum verkefnum nemenda.

Sjóður sem snýr að sérstökum áherslum stjórnvalda

Orðalagið “pólitísk áhersluverkefni” og vangaveltur um að aðrir svokallaðir “áherslusjóðir” annarra ráðherra en ráðherra háskóla-, iðnaðar- og nýsköpunarráðherra falli undir þennan sjóð vekja upp spurningar um eðli þessa samkeppnissjóðs og hvernig tryggt verði að mat á umsóknum í hann fari fram með gagnsæjum og faglegum hætti. Tillaga HÍ væri að blanda ekki sjóðum annarra ráðherra við þennan nema til standi að tryggja strangt og faglegt mat á öllum umsóknum. Einnig telur HÍ að vænlegra væri að eyrnamerkja sjóðinn fremur samfélagslegum áskorunum en pólitískum áhersluverkefnum.

Áhrifamat

Liður 8. Áhrif á menntun, nýsköpun og rannsóknir

Hér vantar gögn að baki fullyrðingunni um að lagasetningin muni hafa þau áhrif sem tiltekin eru. Í íslensku rannsóknar- og nýsköpunarumhverfi er nú þegar mikil samvinna. Sem dæmi má taka stuðning Vegvísis Innviðasjóðs við uppbyggingu stórra rannsóknarinnviða sem hefur stuðlað að miklu samstarfi þvert á stofnanir.

Niðurlag

HÍ fagnar því að hlutverk og starfsemi Rannís verði skýrð betur en setur spurningamerki við nauðsyn þess að sameina sjóði HVIN eins og lagt er til. Verði hins vegar af því leggur HÍ áherslu á að í vinnu við sameiningu sjóða og útfærslu á henni sé mikilvægt að tryggja samráð við hagsmunaaðila á öllum stigum. Styrkur samkeppnissjóða undir HVIN hefur að miklu leyti falist í mikilli áherslu á strangt og faglegt mat og því má ekki fórna.